PŘEHLEDOVÝ ČLÁNEK / REVIEW ARTICLE

TERORISTICKÉ ÚTOKY ZE STRANY OSAMĚLÝCH VLKŮ A JEJICH PREVENCE

TERRORIST ATTACKS BY LONELY WOLFS AND ITS PREVENTION

Miroslav Pohanka^{1✉}, Jan Břeň²

¹ Fakulta vojenského zdravotnictví, Univerzita obrany v Brně, Třebešská 1575, 500 01 Hradec Králové, Česká republika

² Centrum bezpečnostních a vojensko-strategických studií – válečná škola, Univerzita obrany v Brně, Kounicova 65, 662 10 Brno, Česká republika

Přijato 22. června 2020.

Akceptováno 22. července 2020.

Zveřejněno 4. prosince 2020.

Souhrn

Problematika osamělých vlků, nebo též osamělých útočníků, získává z bezpečnostního hlediska na významu z důvodu aktuálnosti útoků i velmi obtížné ochrany proti nim. Neorganizovaní útočníci schopní zasáhnout na jakémkoliv místě a indoktrinovaní například jen na základě informací z elektronických zdrojů představují závažný problém, kterým se musí zabývat každá země. V některých oblastech dosahuje dopad útoků vlků samotářů zásadního významu. Tento přehledový článek shrnuje aktuální poznání v oblasti psychologických a sociálních aspektů osamělých vlků, rozděluje typy útoků a diskutuje možnosti preventivních opatření.

Klíčová slova: CBRN; indoktrinace; psychoanalýza; radikalizace; terorismus; TRAP-18; zbraň

Summary

The issue of lone wolves or a lone-actor terrorists become a serious and actual security problem that does not have an easy solution. The non-organized attackers are able to target any site at any time and they can become indoctrinated by internet and a contact with a terrorist group is not a condition of their activity. Currently, all countries over the world has to prepare for an eventuality of an attack. Some regions are hardly burdened by the attackers and preparation of countermeasures is a crucial task for law enforcement units. This review paper summarizes basic knowledge in the field of lone wolves regarding to psychological and social aspects, distinguishes basic types of attacks and discusses effectivity of countermeasures.

Key words: CBRN; indoctrination; psychoanalysis; radicalization; terrorism; TRAP; weapon

✉ Univerzita obrany v Brně, Fakulta vojenského zdravotnictví, Třebešská 1575, 500 01 Hradec Králové, Česká republika

✉ miroslav.pohanka@gmail.com; miroslav.pohanka@unob.cz

ÚVOD

Termín osamělý vlk (anglický ekvivalent *lone wolf*) je převzatý z oblasti biologie, kde vyčlenění vlků ze smečky je běžné a tito jedinci se posléze snaží o založení smečky vlastní. Praktických významů tohoto způsobu života je více, evoluční důvod je především omezení imbrední deprese, osamělý vlk pak vykazuje odlišný behaviorální projev (1). V minulosti byl termín osamělý vlk přenesen do oblasti bezpečnosti a slouží k označování osob páchajících teror bez zapojení se do určité skupiny a termín je synonymní s termíny osamělý pachatel či osamělý terorista nebo také vlk samotář. Stejně jako pravý vlk, i „osamělý vlk“ v oblasti teroristických útoků je svým projevem těžce předvídatelný. V tomto přehledu jsou zmapovány hlavní oblasti možných útoků a jejich související prevence.

PŘÍČINY VZNIKU OSAMĚLÝCH VLKŮ

Příčiny vzniku i samotné projevy osamělých vlků jsou různorodé. Mohou souviset s akutním sociálním či ekonomickým problémem společnosti, ale mohou být i též v čistě subjektivní rovině. Pro posuzování rizika formování jedince se sklony k páchání teroristických útoků slouží v praxi forenzní psychiatrie zavedená metoda TRAP-18 (z anglického *Terrorist Radicalisation Assessment Protocol*). Metoda TRAP-18 byla retrospektivně porovnána se známými případy v jednotlivých světových regionech a jeho predikční schopnost se jeví jako dostatečná (2-4). Na druhou stranu je však třeba zdůraznit, že TRAP-18 je relativně novým nástrojem a k jednoznačnému ověření jeho účinnosti bude potřeba souvislá prospektivní analýza.

Při posuzování dispozic a rizik za pomoci metody TRAP-18 jsou hodnoceny indikátory, které jsou rozdělené do dvou oblastí: proximální varovné signály a distální charakteristiky (5). Proximálních varovných signálů se rozlišuje osm a jsou to: plánování a příprava útoku, abnormální fixace na problém, stylizace se do pozice bojovníka, bezdůvodná a často před tím nepozorovaná agrese (jedinec sám sebe testuje, zda je schopen provést útok), náhlé stavy aktivity a zájmu o oblast pozdějšího cíle, zmínky o připravovaném plánu (touha se chlubit) a přímé varování o chystaném útoku. Distálních charakteristik je deset: pocity spáchané křivdy, indoktrinace a touha řešit určitý společenský problém, neschopnost navázat kontakt s podobně smýšlejícími lidmi (podobně smýšlející osoby nejsou v okolí, nebo je nesoulad v názorech a chování vedoucí k odtržení od skupiny), sounáležitost s virtuální komunitou (virtuální komunita nahrazuje samotnou teroristickou skupinu), neúspěch v práci, změny v myšlení a emocích jedince (myšlení nahrazuje víra v určitou věc či chování), deprivace (problémy v osobním životě a sexuálním životě, rodinné problémy), rozvoj duševních poruch, touha a schopnost řešit problém originálním způsobem, jiná trestná činnost. Obecně lze konstatovat skutečnost, že je nezbytné přijmout příslušná bezpečnostní opatření proti dané osobě v případě, jestliže byl identifikován minimálně jeden proximální varovný faktor (6). Přehled indikátorů je shrnut v tabulce 1.

Tabulka 1. Indikátory dle TRAP-18

Rozdělení	Počet	Popis
Proximální varovné signály	8	příprava útoku, abnormální fixace na problém, stylizace sebe samého do pozice bojovníka, bezdůvodná agrese, náhlé stavy aktivity, zmínky o připravovaném plánu, přímé varování
Distální charakteristiky	10	pocity křivdy, indoktrinace, neschopnost navázat kontakt s podobně smýšlejícími lidmi, sounáležitost s virtuální komunitou, neúspěch v práci, změny v myšlení a emocích jedince, deprivace, rozvoj duševních poruch, touha řešit celospolečenské problémy, jiná trestná činnost

Na základě studie, která analyzuje 111 osamělých vlků z USA a Evropy, je u 70 % z nich identifikována pozitivní korelace s více než polovinou indikátorů metody TRAP-18. Dále z této studie vyplývá skutečnost, že prevalence osamělých vlků u indikátoru indoktrinace je 100 %. Dalšími velmi frekventovanými indikátory jsou: změny v myšlení a emocích jedince (88 %), prezentování svých plánů před samostatným útokem (85 %) a problémy v partnerském a sexuálním životě (84 %). Naopak nejméně prevalenční indikátory jsou: náhlé stavy aktivity a zájmu o oblast následného cíle (8 %), bezdůvodná a často před tím nepozorovaná agrese jedince (17 %) a přímé varování o chystaném útoku (22 %). Studie prokazuje, že pouze u čtyřech indikátorů je dominantní konkrétní politická nebo náboženská ideologie osamělých vlků. Zajímavá je skutečnost, že osamělí vlci, jsou významně závislí na konkrétní virtuální

komunitě. Taktéž nejsou úspěšní v partnerských a sexuálních vztazích (zhoršení sociálního a rodinného prostředí může být významným stimulem), bylo identifikováno jejich podezřelé chování před samostatným útokem a jsou abnormálně fixováni na určitý společenský, náboženský nebo politický problém (3).

Jiná studie, která analyzuje útoky 253 osamělých vlků z USA, Kanady, Austrálie a Evropy od roku 1998 do 2016 poskytuje další významné poznatky o problematice profilu osamělých vlků. V rámci výsledků z této studie lze konstatovat, že osamělí vlci nejsou homogenní skupinou a nelze je jednoznačně kategorizovat. Obecně tato studie identifikuje tři hlavní skupiny osamělých vlků: 1) osamělí vlci s kriminální minulostí (58 %), 2) mladí osamělí vlci pocházející z národnostní menšiny v daném státě (52 %), 3) osamělí vlci s duševní chorobou (43 %). Nejvíce frekventovanou charakteristikou u mladých osamělých vlků je jejich tendence prezentovat své úmysly a záměry svým přátelům nebo rodinným příslušníkům (7).

Jak je z předchozího textu patrné, zásadní roli v radikalizaci osamělého vlka hraje jeho nejbližší sociální okolí a psychický stav. Vnímavé okolí je žádoucí pro možnost předcházení pokusu o vlastní útok. Jak je patrné z následujícího textu, další prevence je již v oblasti maření útoku samotného.

TYPY ÚTOKŮ

Útok chladnou zbraní

I když jsou chladné zbraně v současném vojenství okrajovou záležitostí, z pohledu páchání kriminálních útoků patří mezi nejběžnější. Zejména nože a dýky jsou častou zbraní v páchání útoků (8). Za příklad mohou sloužit útoky Palestinců vůči Židům, pro něž se vžilo označení „Kníže Intifada“ nebo též „Intifada of the individuals“ česky „intifada nožů“ pro období intenzivních útoků počínaje podzimem 2015. Protože k útokům jsou použity obyčejné, dostupné, nože a útok je veden bez větší přípravy pachatele, je pro bezpečnostní aparát obtížné předvídat místo a čas. V jedné izraelské studii je popsáno pro období leden 2013 až březen 2016 celkem 1615 pobodaných jedinců (9). V jiné izraelské statistice (září 2015 až květen 2016) je evidováno celkem 414 obětí všech teroristických útoků. Z toho připadá na útok nožem 161 obětí (10). Je tedy patrné, že nůž jako zbraň osamělého vlka má značnou relevanci. V praxi může být útok veden i jinými typy chladných zbraní (sekery, mačety, bodce atd.). I když nebezpečí útoku mečem může laické populaci znít pitoreskně, opak je pravdou. Útok funkční replikou středověkého meče například spáchal Anton Lunding Petersson ve škole v Trollhattanu (Švédsko) dne 22. října 2015. Následkem útoku zemřeli celkem tři lidé, jeden žák utrpěl bodná zranění.

Útok palnou zbraní

V zemích Evropské unie jsou útoky palnou zbraní vedoucí k hromadným ztrátám poměrně vzácné, nikoliv však zanedbatelné. Zmíňme koordinované útoky buňky Islámského státu v Paříži 13. listopadu 2015 za pomoci nelegálních zbraní a výbušnin (11). V České republice bychom za útok osamělého vlka mohli považovat zastřelení osmi lidí Zdeňkem Kovářem v Uherském Brodě dne 24. února 2015 za pomoci legálních zbraní (probíhalo přezkumné řízení vedoucí k odebrání zbrojního průkazu) a vraždu sedmi lidí ze dne 10. prosince 2019 ve Fakultní nemocnici Ostrava Ctíradem Vításkem pomocí nelegální zbraně. V obou případech byly pozadí případu psychické problémy pachatelů a pomsta společnosti. Náboženská indoktrinace pak stála za vraždou českého vojáka Tomáše Procházky jeho afgánským kolegou Vahidulláhem Chánem pomocí služební zbraně dne 22. října 2018.

Útoky na dopravu, infrastrukturu, CBRNE

Specifickou oblastí jsou útoky na citlivá místa nebo za pomoci zbraní způsobující hromadné ztráty. Relevantní jsou útoky dopravním prostředkem (automobil), únos letadla, sabotáž infrastruktury nebo zneužití zbraní typu CBRNE (z anglického *Chemical, Biological, Radiological, Nuclear and Explosive*). Příkladem jsou antraxové dopisy z roku 2001, které pravděpodobně připravil Bruce Edward Ivins a útočil jako typický osamělý vlk. Problematika antraxu i těchto dopisů je šířeji probírána v citované práci (12). Dalším selháním vedoucím k nerozpoznání potenciálního pachatele je případ pilota Andrease Lubitze, který spáchal rozšířenou sebevraždu cílenou leteckou havárií v Alpách dne 24. března 2015. V tomto případě byla hlavní příčina psychická nemoc jmenovaného a nedůsledná a v systému chybně evidované léčba (13). Další události a chyby v bezpečnostních procedurách pak

způsobily tragické vyústění celé záležitosti. V České republice je znám případ Olgy Hepnarové, která 10. července 1973 úmyslně najela nákladním automobilem Praga do skupiny osob na tramvajové zastávce Strossmayerovo náměstí v Praze. Vlivem útoku zemřelo osm lidí, další byli zraněni. Retrospektivním hodnocením lze i v případě Olgy Hepnarové rozpoznat typické znaky vlka samotáře. V jejím případě byla zásadní kombinace problémů psychického rázu, které dále souviseli s rodinnou situací a sexuální orientací (sebe sama označovala za „sexuálního mrzáka“). V jejím případě nebyla známá indoktrinace do konkrétního náboženství či politického názoru, ale byla touha mstít se společnosti (označovala se za otloukánka a oběť bestiality společnosti). V souladu s proximálními varovnými signály vlka samotáře i ona krátce před svým činem odeslala varovné dopisy do redakcí novin.

PREVENCE

Útoky páchané osamělými vlky nemají jednotný rámec, nicméně lze je rozdělit do několika základních oblastí dle způsobu provedení a prevence, respektive maření těchto útoků je tak odvislé od zamýšlené realizace útoku, komunikace a prostředí pachatele (7, 14).

Bezpečnostní opatření a prevence jsou v případě útoku chladnou zbraní obtížné. Nože a různé ostré pracovní nástroje jako mačety či sekery jsou levné, dostupné a v případě nedostupnosti snadno vyrobitelné svépomocí. Řada států legislativou omezuje nošení chladných zbraní na veřejnosti nebo se snaží regulovat prodej nožů a obdobných bodnosečných nástrojů. Částo bývá v různých zemích omezený prodej či držení určitých typů nožů, které jsou vytipovány jako zvláště zneužitelné pro kriminální účely (např. vystřelovací nože, gravitační nože, nože s určitou velikostí či tvarem čepele). Například Čína reguluje prodej nožů a obdobných zbraní s úhlem hrotu menším než 60°. Jiné země (např. Francie) zakazují bezdůvodné nošení nožů na veřejnosti. Častý je mix opatření (např. Německo, Dánsko), spočívající v omezení prodeje a vlastnictví určitých chladných zbraní a celkovém omezení jejich nošení. Legislativně bývají často ošetřeny zbraně s dlouhou čepelí. Například Velká Británie v rámci zákona o útočných zbraních *Offensive Weapons Act 2019* de facto zakazuje držení či jinak omezuje zbraně s dlouhou čepelí a vystřelovací nože. Účinnost těchto opatření je diskutabilní, v případě útočnicka typu osamělého vlka je jeho odhodlání spáchat svůj čin spíše posíleno myšlenkou, že zákon překračuje (viz distální charakteristiky). Navíc nůž lze vyrobit či tvar čepele upravit i svépomocí, a tak i zakázané typy nožů jsou útočníkům relativně lehce dostupné.

Obrázek 1. Ilustrativní porovnání zásobníků, v tomto případě pro zbraň typu AK-47 v ráži 7.62×39 mm. V levé části je zásobník s kapacitou omezenou na 10 nábojů a splňující podmínky vyplývající ze směrnice EU 2017/853, v pravé části je standardní zásobník s kapacitou třiceti nábojů.

Palné zbraně oproti chladným zbraním představují vyšší riziko s přihlédnutím k možnostem jejich užití. Na druhou stranu je držení palných zbraní celosvětově výrazně regulováno. V České republice se jedná o Zákon o zbraních a střelivu 119/2002 Sb. V době psaní tohoto textu probíhá příprava novely zmíněného zákona v souvislosti

s implementací evropské směrnice *EU 2017/853* veřejnosti známé především z mediálně diskutovaného omezení kapacity zásobníků samonabíjecích palných zbraní (kategorie zbraní B) na deset v případě dlouhých palných zbraní (pušky) a dvacet v případě zbraní krátkých (pistole). Ilustrativní fotografie zásobníků viz obrázek 1. Pokud bychom zpětně hodnotili výše zmíněný útok Ctirada Vitáska a Zdeňka Kováře s ohledem, zda nově připravovaná změna legislativy by mohla těmto útokům předejít, tak dojdeme k negativnímu závěru. Ctirad Vitásek použil zbraň (pistoli ČZ 75) získanou kutilskou přestavbou výukové atrapy. Držení této zbraně bylo nelegální dle staré i nové právní úpravy. Zdeněk Kovář použil pistoli ČZ 75 (standardní kapacita zásobníku 16 nábojů) a revolver Alfa 820 standardně se šestiranným bubnovým zásobníkem. Omezení v držení těchto zbraní jsou přibližně na stejné úrovni dle staré i nové legislativní úpravy. V případě útoku spáchaného Zdeňkem Kovářem by zásadní význam mělo rychlejší odebrání zbrojního průkazu po prvním rozpoznání jeho psychických problémů.

V oblasti regulace držení palných zbraní se na federální úrovni a úrovni některých států vymyká USA oproti zbytku světa. V oblastech USA, kde masové vraždy palnou zbraní bývají časté, mají tyto útoky hlubší sociální, ekonomické a legislativní souvislosti dále spojené se způsobem péče o psychicky nemocné (15, 16). Oblast letecké dopravy a CBRNE je legislativně i mezinárodními smlouvami regulována a souvisle monitorována (17, 18). V této oblasti je nebezpečná především souhra pochybení a hrubých chyb bezpečnostního aparátu nebo zdravotnických institucí.

ZÁVĚR

Problematika osamělých vlků a prevencí před jejich útoky je multidisciplinární záležitostí a v tomto směru neexistuje žádný jednoduchý nástroj pro bezpečnostní opatření. Možnou je jen kombinace vytipování potenciálně nebezpečných jedinců a znesnadnění přístupu těmto jedincům k prostředkům zneužitelným pro plánovaný útok. V tomto směru je nezbytná součinnost bezpečnostního aparátu a zdravotnické služby. Prevence indoktrinace je také zásadní a působení v sociálně vyloučených lokalitách také vede ke zmírnění pravděpodobnosti vzniku osamělých vlků. Dle TRAP-18 je touha chlubit se na připravovaný útok důležitým indikátorem a signály či hlášení v tomto směru nesmí být podceňovány.

Nezbytné je také vytvoření legislativního prostředí, které cíleně omezí osamělé vlky v přístupu ke zbraním či kritické infrastruktuře. S ohledem na TRAP-18, část distálních charakteristik je rozpoznatelné v psychologických vyšetřeních a ty tak mohou zabránit přístup osamělého vlka ke zbraním, různým oprávněním či výkonu profese, která by byla pro útok zneužitelná. Jmenovány mohou být zbrojní průkazy, pyrotechnické průkazy, pilotní licence atd.

FUNDING

A long-term organization development plan DZRO ZHN and DZRO STRATAL are gratefully acknowledged.

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare that they have no conflicts of interest regarding the publication of this article.

ADHERENCE TO ETHICAL STANDARDS

All applicable international, national, and/or institutional guidelines for the care and use of animals were followed.

CITACE

1. Ingvarsson P. Lone wolf to the rescue. *Nature*. 2002;420(6915):472.
2. Garcia-Andrade R, Rendón-Luna B, Prieto B, Martínez V, Meneses E, Rodríguez E. Forensic-psychiatric assessment of the risk of terrorist radicalisation in the mentally ill patient. *Monograph on Forensic Psychiatry*. 2019;45(2):59-66.
3. Meloy R, Goodwill A, Meloy J, Gwyn A, Martinez M, Morgan M. Some TRAP-18 Indicators Discriminate Between Terrorist Attackers and Other Subjects of National Security Concern. *Journal of Threat Assessment and Management*. 2019;6(2):93-110.

4. Brugh CS, Desmarais S, Simons-Rudolph J. Application of the TRAP-18 Framework to US and Western European Lone Actor Terrorists. *Stud Confl Terror*. DOI: 10.1080/1057610X.2020.758372.
5. Guldemann A, Meloy R. Assessing the threat of lone-actor terrorism: the reliability and validity of the TRAP-18. *Forens Psychiatr Psychol Kriminol*. 2020;14(2):158-66.
6. Círková L. Posuzování nebezpečnosti "osamělých vlků". *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2019;3:3-12.
7. Zeman T, Bren J, Urban R. Profile of a lone wolf terrorist: a crisis management perspective. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2018;8(1):5-18.
8. McCulloch J, Walklate S, Maher J, Fitz-Gibbon K, McGowan J. Lone Wolf Terrorism Through a Gendered Lens: Men Turning Violent or Violent Men Behaving Violently? *Crit Criminol*. 2019;27(3):437-50.
9. Rozenfeld M, Givon A, Peleg K. Violence-related Versus Terror-related Stabbings: Significant Differences in Injury Characteristics. *Annals of Surgery*. 2018;267(5):965-70.
10. Merin O, Sonkin R, Yitzhak A, Frenkel H, Leiba A, Schwarz A, et al. Terrorist Stabbings-Distinctive Characteristics and How to Prepare for Them. *The Journal of Emergency Medicine*. 2017;53(4):451-7.
11. Femy F, Follin A, Juvin P, Feral-Pierssens A. Terrorist attacks in Paris: managing mass casualties in a remote trauma center. *European Journal of Emergency Medicine*. 2019;26(4):289-94.
12. Pohanka M. *Bacillus anthracis* as a biological warfare agent: infection, diagnosis and countermeasures. *Bratislava Medical Journal*. 2020;121(3):175-81.
13. Nau JY. Andreas Lubitz, forensic medicine, neuropsychiatry and linguistics. *Rev Med Suisse*. 2015;11(469):842-3.
14. Zeman T, Bren J, Urban R. Role of internet in lone wolf terrorism. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2017;7(2):185-92.
15. Gunn L, Ter Horst E, Markossian T, Molina G. Online interest regarding violent attacks, gun control, and gun purchase: A causal analysis. *PLoS One*. 2018;13(11):e0207924.
16. Lowe S, Galea S. The Mental Health Consequences of Mass Shootings. *Trauma Violence Abuse*. 2017;18(1):62-82.
17. Kadlec R, Zelicoff A, Vrtis A. Biological weapons control. Prospects and implications for the future. *JAMA*. 1997;278(5):351-6.
18. Üzümcü A. The Chemical Weapons Convention--disarmament, science and technology. *Analytical and bioanalytical chemistry*. 2014;406(21):5071-3.